

Pasaulio baladžių tyrėjų sambūris Vilniuje

MODESTA LIUGAITĖ - ČERNIAUSKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Dainyno skyrius, priėmęs Tarptautinės liaudies dainų komisijos (*International Ballad Commission / Commission internationale pour l'étude de la chanson populaire / Kommission für Volksdichtung*, toliau – KfV) pasiūlymą, šių metų gegužės 20–24 d. Vilniuje surengė mokslinę konferenciją „Žmonių ryšiai dainose ir per dainas: prasmės ir kontekstai“ (*Human Relationships in and through Songs: Meanings and Contexts*). Keturiasdešimt keturi tyrėjai iš daugiau kaip dvidešimties Europos, Amerikos ir Azijos šalių skaitė pranešimus apie pačias įvairiausias istorines ir naujas dainavimo formas. O jų esama ir būta visokių. Dainuodavo kaimo ir miesto bendruomenės, dainuoja Prancūzijos „geltonųjų liemenių“ judėjimo dalyviai ir vegetarų sambūriai, daina pasitelkiama kaip gydymoji galia ar būdas dar neišsakytiems jausmams atskleisti, jos prireikia net kovojant su smurtu šeimoje. Žmonių ryšių dainose amplitudė – nuo idilės iki šiurpių sukrėtimų. Visa ši tradicijų įvairovė liudijo pasaulio kultūrų paraleles ir skirtumus. Įvairių tautų (kultūrų, regionų) dainuojamosiose tradicijose aptinkami tipologiniai bendrumai, istorinių aplinkybių nulemti panašumai ir kultūrinės sąsajos, kurios nuolat atsiduria mokslininkų akiratyje.

Pirmą kartą Lietuvoje vykęs tokio pobūdžio mokslo renginys – 49-oji šios įvairių šalių liaudies dainų tradicijos tyrėjų jungiančios asociacijos rengiama konferencija. Šios asociacijos moksliniuose renginiuose Instituto folkloristai dalyvauja nuo 2001 metų.

Penkiasdešimt antrus metus gyvuojanti Tarptautinė liaudies dainų komisija buvo įsteigta 1966 m. Freiburge (Vokietija). Ji veikia kaip savarankiška Tarptautinės etnologijos ir folkloro draugijos (*Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore*, sutrumpintai – SIEF) sekcija. Inicatyva suburti išimtinai liaudies dainų kultūros tyrimams skirtą darbo grupę priklauso vienam žymiausių pasaulinių liaudies dainų tyrimo centrų – Vokiečių liaudies dainų archyvui (*Deutsches Volksliedarchiv*). Ši mokslinių tyrimų institucija surengė ir pirmąsias konferencijas, kuriose daugiausia

buvo aptariamoms liaudies dainų klasifikavimo problemoms, pristatoma įvairių Europos šalių folkloristų patirtis kuriant nacionalines liaudies dainų tipologijas. Nuo XX a. devintojo dešimtmečio konferencijos pradėtos rengti kasmet vis kitoje šalyje. Gerokai išsiplėtė konferencijų problematika: skiriamas dėmesys specifiniams dainuojamosios tradicijos gyvavimo klausimams, į dainų kultūrą žvelgiama iš etnologijos, istorijos, literatūrologijos, kultūrologijos, sociologijos, antropologijos tyrimų perspektyvos. Pastarojo dešimtmečio konferencijose dainų kultūros tyrimo strategijos krypo į aktualias geopolitines, socialines realijas, reaguojant į tautų mobilumo, multietniškumo apraiškas ir jas lydinčias kultūrinės permainas.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, kaip didžiausias ir pagrindinis lietuvių folkloro tyrimų centras, buvo pasirinktas šio ilgamečio KfV projekto vykdymo partneriu ir tapo priimančiąja institucija.

Lietuvos folkloristų pasiūlyta 2019 m. konferencijos tema buvo orientuota į vieną iš esminių folkloro dominančių – žmonių (asmens, šeimos, giminės, bendruomenės) santykius, išskiriant dvi interpretacijos kryptis: semantinę ir socialinę-kultūrinę. Pirmoji, iki šiol sulaukusi daugiau tyrėjų dėmesio, – žmonių santykiai ir ryšiai dainose (būdingiausi folkloriniai motyvai; istoriniai šeimos instituto kūrimosi ir kaitos atspindžiai; per šimtmečius dainose savitai įprasminama folklorinė vedybų paradigma ir kt.). Antroji, itin aktuali šiuolaikinių kultūros tyrimų kontekste, – dainų ir dainavimo kaip savitos bendruomeninės veiklos paskatinti ir formuojami ryšiai, dainos fenomenas kaip žmones ir kartas jungianti tradicija. Kviesta gilintis į individo ir bendruomenės vaidmenį palaikant, puoselėjant, keičiant folklorines tradicijas.

Organizuojant konferenciją „Žmonių ryšiai dainose ir per dainas: prasmės ir kontekstai“ siekta didinti Lietuvos humanitarinių mokslų – šiuo atveju folkloristikos, filologijos, etnologijos, etnomuzikologijos – tarptautiškumą, Lietuvos mokslo institucijų matomumą tarptautiniu mastu. Renginyje norėta pristatyti Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą (toliau – LLTI) kaip ilgametę istoriją turinčios tautinės atminties instituciją ir kaip svarbų mokslinio darbo centrą, kuris savo reikšme, veikla ir funkcijomis yra visiškai lygiavertis kitų šalių panašaus pobūdžio institucijoms.

Konferencijos organizacinį komitetą sudarė dr. Jurgita Ūsaitytė, dr. Vita Ivanuskaitė-Šeibutienė, dr. Thomas A. McKeanas (Škotija), dr. Bronė Stundžienė, dr. Giedrė Šmitienė ir šių eilučių autorė.

Diskusijas per atskirus konferencijos posėdžius moderavo pasaulyje žinomi ir aktyviai Komisijos veikloje dalyvaujantys folklorinės dainų ir dainavimo tradicijos tyrėjai, jiems talkino mokslininkės iš Lietuvos (LLTI): Thomas A. McKeanas, Giedrė Šmitienė, Sigrid Rieuwerts (Vokietija), Marjetka Golež Kaučič (Slovėnija), E. Wynas Jamesas (Velsas), Davidas Atkinsonas (Anglija), Rūta Žarskienė, Maria Herrera-Sobek (JAV), Geraldas Porteris (Suomija), Janika Oras (Estija), Inga Korkkova (Rusija), Delia Dattilo (Italija), Aušra Žičkienė, Ana Maria Paiva Morão

(Portugalija), Andrew C. Rouse'as (Vengrija). Skaitytus pranešimus lydėjo turiningos pranešėjų ir klausytojų diskusijos. Gegužės 21 ir 23 d. konferencijos darbas vyko Lietuvių kalbos institute.

Konferencijos plenarinio posėdžio pranešimą „Siejanti dainų galia: apie pirmąją miestišką folkloro grupę Lietuvoje“ (*The Bonding Power of Songs: A Study of the First Urban Folk Group in Lithuania*) skaitė profesorė Ainė Ramonaitė iš Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto. Aptarusi sociologinį-istorinį folkloro judėjimo gimimo Lietuvoje kontekstą septintojo dešimtmečio pabaigoje ir aštuntojo dešimtmečio pradžioje, pranešėja nagrinėjo visuomeninį ir politinį dainavimo vaidmenį sovietmečio Lietuvoje ir vėliau, vadinamosios dainuojančiosios revoliucijos metais (1988–1991), o galiausiai – dabartinėje postmodernioje nepriklausomos Lietuvos miesto visuomenėje. Kaip išskirtinis folklorinio judėjimo dalyvių sambūris pranešime analizuotas Vilniaus universiteto folkloro ansamblio „Ratilio“ atvejis. Pranešėja pristatė ir 2018 m. pasirodžiusią jos kartu su Pauliumi Narūšiu parengtą studiją *Nuostabus laikas: penki „Ratilio“ gyvenimo dešimtmečiai*, kurią rašant remtasi daugiau nei keturiasdešimt interviu, darytu 2010–2018 m. su buvusiais ir esamais ansamblio vadovais ir nariais.

Pirmoji konferencijos sesija prasidėjo J. Ūsaitytės (LLTI) pranešimu „Daina lietuvių tautinio atgimimo laikotarpiu: visuomenės santykis su žodine tradicija“ (*Song in the Period of Lithuanian National Revival: Public's Relationship to the Oral Tradition*). Prelegentė kalbėjo apie pirmuosius lietuvių dainų rinkinius Europos romantizmo epochoje ir vėlesnį domėjimąsi tautosaka lietuvių tautinio atgimimo laikotarpiu, XIX a. antrojoje pusėje, pabrėždama visuomenės santykį su sakytine tradicija. Ji taip pat aptarė dainų sąsiuvinių, įvairių asmeninių folkloro rinkinių radimosi aplinkybes ir poveikį sakytinei tradicijai, pastebėjo, jog pati rašytinė forma tradicinėms dainoms tuo metu suteikė naują, simbolinę prasmę. J. Oras iš Estų literatūros muziejuje Tartu esančio Estų folkloro archyvo sistemiškai apžvelgė skirtingus dainavimo lauke / gamtoje būdus. Kad būtų galima geriau suprasti įvairias tokio dainavimo funkcijas, reikšmes ir daromą poveikį, prelegentė stengėsi pristatyti kuo daugiau atlikimo aspektų, kaip antai: etnomuzikologinį, ekoakustinį, muzikinį-psichologinį ir kt. Dainavimo lauke situacijas esą galima skirstyti pagal komunikacijos būdus, tad viename šios skalės gale atsidurtų bendruomeniniai ritualai ir asmenų bendravimas vienas su kitu, kitame – situacijos, kai dialogo partneris yra gamta ir dainavimas atlieka savotišką „komunikacijos su savimi“ funkciją. Trečiasis posėdžio prelegentas, T. McKeanas iš Aberdyno universiteto Elfinstouno instituto, siekė atskleisti vadinamųjų Škotijos keliautojų (*Scottish Travellers*) kultūros subtilumus: tikėjimus, papročius ir, žinoma, balades bei dainas. Prie jų priskiriama daugybė atskirų, tarpusavyje nesisiejiančių grupių, beje, kalbančių įvairiomis kalbomis, dialektais ir žargonais – tiek romų, tiek škotų gėlių, turinčių savitus papročius,

istoriją ir tradicijas. Pranešimo centre atsidūrė nuostabus pasakotojas ir dainininkas, Hailando *traveleris* Stanley'is Robertsonas, jo šeima ir net giminė. Pasak pranešėjo, pokalbiai su S. Robertsono vaikais rodo, kad viena nepaprasta asmenybė gali tapti tuo šaltiniu, iš kurio kiekvienas perima vis skirtingą paveldą.

Antrosios konferencijos dienos rytinę dalį – keturis pranešimus – būtų galima pavadinti „dvikalbių dainų“ sesija. Ją pradėjusi Marjeta Pisk iš Slovėnijos mokslų ir menų akademijos Mokslinių tyrimų centro Etnomuzikologijos instituto (Liubliana) kėlė klausimą, kas skatina žmones dainuoti *kito* kalba arba vienoje dainoje derinti dvi ar daugiau kalbų. Istorinę (liaudiško) dainavimo skirtingomis kalbomis Slovėnijos Goriška Brda regione analizę pranešėja papildė šiandieninių jaunimo praktikų kaimyninio krašto šiaurės rytų Italijoje apžvalga. Kaip pasirinkimas dainuoti kuria nors kalba atskleidžia dainininko palankumą ar netgi priklausomybę tam tikrai grupei? Ar šis reiškinys būdingas vien mūsų globalizuotam pasauliui, ar yra paveldėtas iš senų laikų? O štai antrasis pranešėjas Eckhardas Johnas iš Freiburgo universiteto kryptingai tiria dvikalbes dainas Pietryčių Europos regione, kurių kultūrinė-istorinė reikšmė, pasak jo, esanti didesnė, nei folkloristai yra įpratę manyti, laikydami jas marginaliu reiškiniu. Jau minėto slovėnų Etnomuzikologijos instituto docentė M. Golež Kaučič savo pranešime gilinosi į vadinamąsias *makaronines* dainas, jungiančias dvi skirtingas kalbas; šios dainos gali sukurti dviejų kultūrų dialogą arba pabrėžti vienos jų vyravimą. Pranešėja ieškojo atsakymo į klausimą, ar iš tiesų kurio nors kalbos kodo vartojimas dainose bei kalboje žymi tapatinimąsi su tam tikru sociumu. Marija Klobčar, kuri irgi atvyko iš Liublianos Etnomuzikologijos instituto, atkreipė dėmesį į plačiai žinomas meilės dainos „Kam bova vandrała, vandovček moj“ („Kur mes keliausim, mano klajūne“) slovėnų ir vokiečių kalbomis dainuojamus variantus, užrašytus ir vidurio Slovėnijoje, ir Austrijos Karintijoje bei Štirijoje. Pirmą kartą ši daina buvo užrašyta vengrų tyrėjo Bėlos Vikáro Slovėnijoje 1898 metais. Pranešėja apibūdino folkloro tyrimų vaidmenį įvairiais laikotarpiais, įskaitant ir šiandieninį domėjimąsi tradicinėmis dainomis. Dvikalbės dainos padeda atgaivinti ryšį tarp dviejų tautų etniškai mišrioje aplinkoje arba ten, kur slovėnų kalba jau yra pasitraukusi iš vartosenos.

Po pertraukėlės D. Atkinsonas iš Londono skaitė pranešimą apie žmonių santykius, visuomenę ir ideologiją pagrindiniame XVIII a. anglišku baladžių repertuaro korpuse. Šie santykiai išsidėsto plačioje skalėje – jie esti šeimos, romantiniai, komiški, tragiški. Pranešime pateiktų pavyzdžių įvairovė, pasak D. Atkinsono, neleidžia supaprastintai interpretuoti, ką baladėse vaizduojami žmonių santykiai galėtų reikšti istoriniame kontekste. Varsa Zakarienė, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos doktorantė, kalbėjo apie bendruomenės narių dainavimo kartu prielaidas aptardama moterų etnografinio ansamblio atokiame Dzūkijos Lynežerio kaime susikūrimo aplinkybes. Remdamasi kokybiniais interviu, per kuriuos buvo

kreipiamas dėmesys į moterų dainų repertuarą, taip pat į tarpasmeninius ryšius bei grupės santykius su kitais (kaimyninių kaimų ir Vilniaus) ansambliais, pranešėja siekė atskleisti Lynežerio moterų dainavimo draugėje motyvus ir paskatas. Kultūros edukatorius ir tradicinių dainų atlikėjas Eero Peltonenas iš Helsinkio pranešime, pavadintame „Sakralūs susitikimai: senieji išpieštų Suomijos uolų aidai“ (*Sacred Encounters: Ancient Echoes of Painted Cliffs in Finland*), archeoakustiniu aspektu susiejo archeologijos ir etnomuzikologijos disciplinas. Pasirodo, neseniai vykdytuose Helsinkio universiteto lauko tyrimuose buvo siekta iširti akustiką ir aido ypatybes tose vietose, kur ant ežerų pakrantėse stūksančių uolų yra priešistorinių laikų piešiniai. Išsamiai pristatant šiuos archeologinius objektus, pranešime buvo aptarta jų kilmė, reikšmė ir galimybės panaudoti šiuolaikinių kūrėjų darbuose.

Per ketvirtąjį posėdį buvo perskaityti du pranešimai. Profesorė Sigrid Rieuwerts iš Johanneseno Gutenbergo universiteto Maince (Vokietija) pasakojo apie moterį Kirstan Scott, gyvenusią XVIII a. pirmojoje pusėje Longniutone, Škotijos pasienyje su Anglija. Jos mokėtos baladės, perėjusios tris moterų dainininkių kartas, pasiekė redaktorių serą Walterį Scottą, 1802–1830 m. išleidusį garsųjį rinkinį *Minstrelsy of the Scottish Border* („Škotų pasienio dainos“). Profesorė nagrinėjo, kaip į šį rinkinį patekusios kai kurios Borderso baladės funkcionavo savo aplinkoje (*Sitz-im-Leben*), t. y. XVIII a. Škotijos Borderso bendruomenėse, ir kartu svarstė, koks galėjo būti jas dainavusiųjų amžius ir lytis. Antroji prelegentė, profesorė Larysa Vachnina iš Kijevo M. Rylskio meno tyrimų, folkloro ir etnologijos instituto, analizavo, kaip vaizduojamos moterys ukrainiečių baladėse, pasirinkdama konkretų pasivertimo į medį, paukštį (prakeikus anytai ar varžovei) motyvą. Panašu, kad šio motyvo kilmė ukrainiečių tradicijoje siekia ikirikikščioniškus laikus ir veikiausiai būsimi susijusi su protėvių animistine pasaulėžiūra.

Penktąją sesiją pradėjusios Anastasijos Niakrasavos, Varšuvos universiteto Muzikologijos instituto doktorantės, pranešimas buvo paremtas nuostata, kad tradicinį dainuojamąjį repertuarą ir dainininko kasdienį gyvenimą sieja glaudus ryšys. Pranešėja, kuri darbuojasi ir kaip tradicinio dainavimo dirbtuvių mokytoja, dalijosi patirtimi, kaip didmiesčio (tokio kaip Varšuva) gyventojams kaimiškosios daugiabalsės dainos tampa galimybe atkurti socialinius saitus. Kita vertus, šiuolaikiniai atlikėjai kvestionuoja, atmeta ir „taiso“ tam tikrus tradicinius dainų elementus. Antroji prelegentė, šių eilučių autorė, remdamasi tarpdisciplinine liminalumo koncepcija, aptarė Dzūkijos Žiūrų kaimo dainininkės Kristinos Leikauskienės (1920–2003) dainavimą kritiškiausiu gyvenimo laikotarpiu, pokario metais. Pranešimo pabaigoje auditorija išgirdo dzūkišką baladę, kurią padainavo Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės folkloro ansamblio „Vilnelė“ solistė Asta Pereckienė. Sesiją užbaigė Mari Sarv iš Estų folkloro archyvo, kalbėjusi apie komunikacinius aktus estų runinėse dainose (angl. *runosongs*). Ji palygino, kad, pavyzdžiui, karelių

tradicijoje dainos turinys dažniausiai pasakojamas trečiuoju asmeniu (pagrindinis veikėjas čia yra mitinis dainius Veinemeinas), o estų tradicijoje dainuojančiojo lyrinis „aš“ pats pasirodo kaip mitinis veikėjas ar dalyvaujantis pasakojime. Kitas šio dainavimo tradicijos bruožas yra ryški animistinė pasaulėžiūra, būdinga tiek estams, tiek suomiams.

Trečiadienį iš ryto raudų žanrui skirtą šeštąją sesiją pradėjo Rytų Suomijos universiteto (Joensū) doktorantė Riika Patrikainen. Ji pasakojo apie 2017 m. savarankiškai vykdytus lauko tyrimus trijuose šiaurės Graikijos kalnų kaimeliuose. Su mirtimi ir mirties ritualais susijusios vietinės liaudiškos tradicijos, kurias palaiko moterys, smarkiai skiriasi nuo tenykštės Rytų ortodoksų bažnyčios tradicijų, kurių pagrindiniai puoselėtojai yra vyrai (kunigai, giesmininkai). Ingos Korolkovos, Sankt Peterburgo valstybinės konservatorijos docentės, pranešimo pagrindu tapo šiaurės vakarų Rusijoje XX a. devintajame dešimtmetyje užrašyta lauko tyrimų medžiaga, kurios reikšmingiausią dalį sudaro dainos ir raudos. Rusų tradicijoje raudojimo, virkavimo griebiamasi kaip aktyvaus poveikio įvairiems objektams priemonės, būdingos ne vienam folkloro žanrui – raudoms, lyrinėms dainoms, specifinėms neverbalinėms vokalizacijoms (rus. *ауканья*), kalendorinėms dainoms. Prie šioje sesijoje gvildentos raudų tematikos gražiai pritapo ir trečiasis pranešimas. Oksanos Mykytenko iš Kijevo M. Rylskio meno tyrimų, folkloro ir etnologijos instituto pranešime pristatytų tyrimų spektras platus: ne vien ukrainiečių, bet apskritai pietų slavų dainuojamoji tradicija. Pasak panešėjos, vaikų laidotuvių raudų tekstai emocijėje plotmėje pasižymi didžiausia empatija ir nuoširdumu. Tačiau tuo pat metu nebūdavę įprasta raudoti mirus kūdikiui ar pirmagimiui. Šiame raudų cikle itin dažnai pasitaiko *mirties-vestuvių* motyvas.

Tris paskesnio posėdžio pranešimus siejo bendra tema – dainavimas per šventes arba tam tikru laikotarpiu. Profesorės emeritės Carmen Salazar Sicroff iš Los Andželo (JAV) pranešimas vadinosi „Kaukolės ir skeletai: Mirusiųjų dienos šventimas Meksikoje su poezija ir dainomis“ (*Skulls and Skeletons: Celebrating Mexico's Day of the Dead through Poetry and Song*). Nors ši sena tradicija siekia laikus iki Kristupo Kolumbo, tačiau pranešėją domina dabartinės jos raiškos formos. Tai – humoristinės literatūrinės poemos, vadinamos *Calaveras* („Kaukolės“), ir šia proga dainuojamos dainos, taip pat nestokojančios humoro, moterimis-giltinėmis persirengę karnavalo dalyviai, cukrinės kaukolės ir kt. Pasak mokslininkės, visa tai atskleidžia meksikiečių požiūrį ir santykį su mirtimi. Po Meksikos klausytojai persikėlė į Lietuvą. A. Žičkienė, naudodamasi vaizdo įrašais, pastarąjį dešimtmetį vis gausiau įkeliamais į internetą, pranešime atskleidė, kaip švenčiami penkiasdešimtmečio ir kitokie jubiliejai. Šiuolaikiniai ritualai, visai kaip praeityje, apima sudėtingą veiksmų sistemą, turinčią akivaizdžias arba paslėptas reikšmes. Mokslininkės tikslas yra atskleisti šių švenčių struktūrą, repertuarą, muzikines formas ir stilių. Trečiasis

pranešėjas – Tartu universiteto magistrantas Michele Tita kalbėjo apie pietų Italijoje paplitusį tarantizmo gydymą muzika ir dainomis. Tarantizmas, pasireiškiantis neadekvačiu isterišku elgesiu, gavo pavadinimą nuo *tarantulo* – voro, kuris, kaip pasakojama, įkanda daugiausia moterims liepos mėnesio pabaigoje. Tikima, kad ligonės gali atsikratyti voro nuodų šokdamos pagal *pizzica* žanro muziką ir dainas, nors jų pasveikimas, kaip žinoma, siejamas ir su šventojo Pauliaus užtarimu.

Popietinis konferencijos darbas vyko dviejose paralelinėse sesijose. Vieną iš jų LLTI konferencijų salėje pradėjo Arbnora Dushi iš Prištinos Albanologijos instituto (Kosovas). Savo pranešimą ji skyrė baladiškajam brolio ir sesers sąjungos motyvui, svarstė jo reikšmę, gilinosi į senąjį ir šiuolaikinį kontekstą. Apie brolių ir seserų santykius kalbėjo ir profesorė A. M. Paiva Morão iš Lisabonos universiteto. Ispanų ir portugalų baladės „Delgadinja“, vaizduojančios tėvo ir dukters incestą, herojė maldauja savo brolius ir seseris pagalbos, tačiau jie atsisako padėti; atsisakymo formules tyrėja suskirstė pagal tipus, siekdama atskleisti šeimos instituto santykių sudėtingumą. Trečioji šios sesijos prelegentė buvo Olena Serko, Lvovo M. Lysenkos nacionalinės muzikos akademijos doktorantė. Ji kalbėjo apie vestuvių duonos, karvojaus (ukr. *короваї*), kepimą – svarbiausią, iki mūsų dienų išlikusį vestuvinių ritualą, lydimą dainų ir muzikos. Tiesioginiai šio ritualo dalyviai yra vestuvių svečiai, kepėjų moterų ansamblis (*короваїницьі*) ir ceremoniją rikiuojantis vadovas. Karvojaus ritualas apima vestuvių dalyvių tarpusavio komunikaciją ir jų kreipimąsi į aukštesnes jėgas prašant jaunavedžiams laimingos ateities.

Tuo pat metu Archyvo salėje vyko labai gyva antroji paralelinė sesija. Ją pradėjo Ohkagakueno universiteto (Japonija) docentė Eri Ikawa, besidominti vadinamosiomis žmonių-ruonių (angl. *selkies*) baladėmis iš Orknio ir Šetlando salų – archipelago į šiaurės rytus nuo Škotijos. Pranešėjos nuomone, tai, kaip šios istorijos ir baladės yra perduodamos, koks jų santykis su klausytojo patirtimi, ir yra bene įdomiausias aspektas. Olimbi Velaj iš Duresio mieste (Albanija) veikiančio Aleksandro Moisiu universiteto pranešimas buvo sutelktas į reikšmingą XIX a. Albanijos istorijos momentą – bandymą išsivaduoti iš osmanų jungo. Tuo laikotarpiu buvo sukurta daug dainų; mokslininkė tiria dainas apie žymų albanų sukilėlių kovotoją Rrapo Hekali. Sesiją užbaigusi Taive Sārg iš Tartu Estų folkloro archyvo kalbėjo apie dainavimą folkloriniuose naratyvuose. Liaudies pasakos su dainuojamaisiais intarpais, anekdotai su dainelėmis, pasakojimai su įvairiomis muzikinėmis vokalizacijomis, kurios gali būti, pavyzdžiui, natūralių garsų imitavimas, šūksniai, kreipiniai, užkalbėjimai ir kt., sudaro spalvingą žanrų mišinį, kurį pranešėja savo rodomose skaidrėse išradingai sistemino. Be to, mokslininkė ieškojo atsakymo į klausimą, kokį vaidmenį pasakojamuose žanruose atlieka dainavimas kaip ypatingas komunikacijos būdas.

Spalvingą septintąją sesiją pradėjo Larysa Lukašenko iš Lvovo M. Lysenkos nacionalinės muzikos akademijos. Pranešimas vadinosi „Palenkės [regiono] muzikinė

kultūra: asimiliacija – transformacija – kaita“ (*Musical Culture of Podlasie: Assimilation-Transformation-Change*). Palenkė – etninių pakraščių teritorija dabartinėje Lenkijoje, kur šimtmečiais kartu gyvavo lenkų, ukrainiečių ir baltarusių kultūros. Prelegentė tyrinėja muzikinės kultūros pokyčių dinamiką pietų Palenkėje, remdamasi paskutiniojo XX a. trečdalyo ir XXI a. pradžios garso įrašais. Antroji kalbėjusioji – Jelena Šiškina iš Valstybinio Astrachanės liaudies kultūros ir metodologijos centro (Rusija) – išsamiai pristatė Pavolgio vokiečių baladžių tradiciją ir jos raidą. Mokslininkė mano, kad baladės esančios vienas iš ryškiausių Pavolgio vokiečių etninio identiteto atributų; ilgi monodiniai variantai, išdainuojami subtiliomis, puošniai išgražintomis melodijomis, pasižymintys įmantria rafinuota ritmika, šiuolaikinių baladžių įrašų kontekste atrodo kaip netikėtas atradimas. Įtemptai konferencijos darbo dienai besibaigiant Tartu universiteto magistrantas Theangas Teronas pristatė karbi liaudies muzikos, dainų ir ritualinių giesmių kultūrinį universumą. Karbi yra gentis, gyvenanti autonominiame Karbi Anglongo rajone šiaurės rytų Indijoje. Pranešėjas aptarė dainų funkciją, stilių ir atlikimą, taip pat jų kultūrinę reikšmę ir socialinį vaidmenį.

Ketvirtadienio rytinę sesiją pradėjusi Baiba Krogzemė-Mosgorda iš Latvijos universiteto Literatūros, folkloro ir meno instituto skaitė pranešimą apie latvių liaudies dainas socialine tematika ir istoriškai kitusį jų pateikimo kontekstą XX a. dainų rinkiniuose. Kaip teigė pranešėja, tos dainos, kurios paliečia istorinę visuomenės klasių struktūrą, įvairius turtinių santykių aspektus, yra gana negausios, palyginti su kitomis teminėmis dainų grupėmis. Prelegentė apžvelgė, kaip keitėsi jų vertinimas rengiant skirtingus dainų rinkinius: *Latvių dainas* (1894–1915), *Latvių tautosdziesmas* (1955–1957) ir to paties pavadinimo akademinį latvių liaudies dainų leidimą (1979–2018). B. Stundžienė (LLTI) perskaitė intriguojantį pranešimą „Skirtingi požiūriai į lietuvių *talalines*: nutylėtos dainos“ (*Different Approaches towards Lithuanian talalines (Folk Couplets): Hushed-up Songs*). Talalinės yra juoko kultūrai priklausantis lietuvių dainų žanras, kuris iki šiol nėra sulaukęs rimto tyrėjų dėmesio. Po pranešimo auditorija klausėsi keturių talalinių, kurias armonika pagrojo ir padainavo profesorius Bonifacas Stundžia. Po šios muzikinės intermedijos folkloristė Liina Saarlo iš Estų folkloro archyvo aptarė irgi menkai tyrinėtą įvairių žanrų vaikų folklorą. Iš gausybės archyvinių tokios tautosakos rinkinių tyrėja atrinko Walterio Andersono ir Priidu Tammepuu Lajusės parapijoje užrašytą įvairių vaikų folklorą. Apskritai šie tekstai, nors daugybę metų Estijos folkloristų buvo aplenkiami, marginalizuojami, sudaro didžiulę sunkiai aprėpiamą sankaupą. Pranešėjos nuomone, taikant tarpdisciplininius metodus ir naudojant skaitmenines priemones galima tikėtis įdomių šios folkloro dalies tyrimų.

Devintąją konferencijos sesiją pradėjo Kaljario universiteto (Sardinija) doktorantė Delia Dattilo. Ji perskaitė pranešimą apie pietų Italijos, ypač Kalabrijos,

XIX a. antrosios pusės dainas ir poeziją, anų laikų jaunuomenės bendravimo dinamiką, meilės, praradimo, baimės ir kitų jausmų raišką. Pasak pranešėjos, iš šių relikvų galima sudėlioti iškalbiningą bendriausių komunikacinių procesų griežtai hierarchinėje visuomenėje vaizdą. Per dainas ir dainavimą pavykdavę išreikšti tai, kas kasdieniame gyvenime būdavo draudžiama pasakyti. Jurga Sadauskienė (LLTI) savo pranešimą pradėjo kartu su posėdžio moderatore A. Žičkiene padainuodama dvi dainas, taikliai iliustruojančias šeimos santykių idilę. Jos pranešimo ašis buvo taikus, mylintis tėvų ir vaikų ryšys lietuvių dainose. Per senųjų dainų turinį ir poetikos ypatybes siekta atskleisti jauno žmogaus tapatybę senajame kaime, jo vertybes, savivoką ir saviraišką. Pranešimo pabaigoje provokuota pasvarstyti, ar jaunatviškas maištingumas nėra išskirtinai modernių laikų jaunimo bruožas. Bendras Austės Nakienės ir Rūtos Žarskienės (LLTI) pranešimas buvo skirtas folkloristo, tautosakos rinkėjo Jono Balio veiklai Amerikoje, emociniams ryšiams su Tėvyne, atspindintiems jo užrašytose lietuvių emigrantų dainose. Gražiausios iš šių dainų abiejų pranešėjų rūpesčiu kaip tik šiemet buvo išleistos kompaktinėje plokštelėje „Lietuvių dainos Amerikoje, įrašytos Jono Balio 1949–1951 m.“

Po pietų konferencijos darbas tęsėsi dešimtojoje sesijoje. Anglišku sąmojumi tryškęs Pėčo universiteto (Vengrija) docentas A. C. Rouse'as kalbėjo apie šimtmečių istoriją turinčias anglų dainas, vaizduojančias smurtą situotinio atžvilgiu ir kitokius konfliktus. Prelegentas atkreipė dėmesį, kad šios dainos nestokoja humoro – tiek teksto, tiek melodijos požiūriu. Be to, gali būti, kad iš pažiūros dažnai neadekvatus melodijos ir teksto derinys leisdavo apdainuoti siaubingas ir nemaloniais temas sumažinant atstumiantį poveikį, lygiai kaip humoro paprastai griebiamasi tarsi saugiklio nuo šiaip jau šiurpių įvykių. Toliau kalbėjęs Gilles'is Anierte-Tomasianas, prodiuseris iš Čikagos, pasakojo apie dainų kūrimo dirbtuves, kuriomis siekiama didinti sąmoningumą lyčių bendravimo srityje ir užkirsti kelią smurtui prieš moteris. Šiame jungtiniame kūrėjų, atlikėjų ir kitų įsitraukusiųjų asmenų projekte pagal specialų sumanymą naudojamas ir perkuriamas *corrido* dainų žanras, kuris šiaip jau būdavo paplitęs išimtinai vyriškoje auditorijoje (pvz., vietos baruose) su seksizmo ir mačizmo persmelktais tekstais. Projektu bandoma diegti nesmurtinio požiūrio į moteris vertybes naudojantis tokia galinga propagandos priemone, kaip populiarioji muzika. Trečioji pranešėja, Kalifornijos universiteto profesorė Maria Herrera-Sobek (Santa Barbara, JAV), skaitė pranešimą apie nusikaltimą ir bausmę meksikiečių *corrido* baladėse, išskirdama sudaužytų širdžių ir nutrūkusių ryšių temą. Dauguma šių kalėjimo tematikos *corrido* – moralizuojantys pasakojimai, kaip nereikia elgtis, jei nenorima susilaukti griežtos bausmės.

Vienuoliktoje, paskutinėje, konferencijos sesijoje turėjome progą pasiklausyti dviejų tikrų tikriausių Liaudies dainų komisijos senbuvų. Geraldas Porteris, Vassos universiteto (Suomija) profesorius emeritas, savo pranešimą skyrė specifiniam

dainų žanrui. Ne mažiau kaip septynis šimtus metų Anglijos Midlandso regione pagrindinė ūkinė veikla buvo geležies gavyba, todėl nenuostabu, kad ilgainiui radosi savitas darbo dainų žanras. Pranešėjas atskleidė, kad geležies ir vėliau plieno liejyklose darbininkai dainavo tokias dainas, neretai unisonu. Dainavimas sunkaus ir net alinančio darbo sąlygomis atliko reikšmingą vaidmenį – padėjo dainininkams įtvirtinti savąjį bendruomeniškumo jausmą. E. W. Jamesas, Kardifo universiteto (Velsas) profesorius emeritas, pradėjęs nuo valų kalbos ištakų VI a., teigė, kad jau nuo tų laikų dainos buvo neatsiejama Velso bendruomeninio ir kultūrinio gyvenimo dalis. Pranešėjas susitelkė į du žanrus – darbo (visų pirma – arimo jaučiais) ir kalendorinių apeigų (ypač viduržiemio šventimo) dainas. Konferencijos pranešimų masyvą užbaigė Éva Guillorel iš Kano universiteto (Žemutinė Normandija, Prancūzija), pristaciusi savo dar nepasibaigusį tyrimą apie „geltonųjų liemenių“ judėjimo dainas. Ugingas temperamentas tryško ir iš gausių prelegentės rodomų vaizdo įrašų su demonstrantų dainomis, ir iš pačios pranešėjos.

Penktąją konferencijos dieną LLTI vyko Tarptautinės liaudies dainų komisijos vykdomojo komiteto posėdis. Šiuo metu KfV prezidentu yra dr. T. McKeanas iš Škotijos, jam talkina viceprezidentės profesorė Matilda Burden iš Pietų Afrikos Respublikos ir dr. Arbnora Dushi iš Kosovo. Pasidžiaugta ir padėkota organizatoriams, kad 49-oji tarptautinė konferencija buvo surengta sklandžiai ir kūrybiškai, atsižvelgiant į nusistovėjusią KfV mokslo renginių organizavimo tradiciją. Tartasi dėl konferencijos, vyksiančios 2020 m. Albanijoje, kurios tema būsimi „Dainininkas ir jo auditorija“. Po šio posėdžio organizatoriai ir svečiai išvyko į Trakus, o pavarė, sugrįžę į Vilnių, norintieji dar ėjo pasižvalgyti po tarptautinį folkloro festivalį „Skamba skamba kankliai“.

Džiugu, kad konferencija suteikė unikalią progą lietuvių dainuojamosios tautosakos tyrimus pristatyti analogiškų pasaulinių mokslinių tyrimų lauke, ieškoti bendrų sąlyčio taškų, regioninės specifikos. Naujai ir konceptualiai buvo aptarinėjami aktualūs dainuojamosios tautosakos klausimai, buvo galima susipažinti su naujausiais ilgametę dainų ir baladžių tyrimų istoriją turinčių šalių mokslininkų darbais. Kartu šis renginys sutelkė panašius mokslinius interesus turinčius tyrėjus iš įvairių kraštų į vieną „globalinę mažumą“ (angl. *global minority*), anot lakios A. C. Rouse'o frazės.

Konferencijos leidinį su visų pranešimų tezėmis galima rasti bibliotekose ir internete adresu: [http://www.llti.lt/failai/Human%20Relationships+%20\(1\).pdf](http://www.llti.lt/failai/Human%20Relationships+%20(1).pdf). Geriausių konferencijos pranešimų pagrindu parengtus straipsnius 2020 m. pirmąjį pusmetį ketinama publikuoti specialiaame *Tautosakos darbų* numeryje. Tarptautinė renginio rezultatų sklaida ir viešinimas taip pat planuojamas taip, kaip įprasta KfV komisijai: pranešėjų institucijų leidiniuose, interneto portaluose pateikiama informacija, taip pat SIEF ir KfV naudojamais informacijos sklaidos kanalais bei socialiniuose tinkluose.

Konferencijos dalyviai Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. *Manto Lapeikos nuotrauka, 2019*

Konferencijos „Žmonių ryšiai dainose ir per dainas: prasmės ir kontekstai“ organizavimas buvo dalis Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vykdomos institucinės MTEP programos „Lietuvių folkloro, mitologijos ir šiuolaikinių folklorinių procesų tyrimai“ veiklą. Iš Lietuvos mokslo tarybos Valstybinės lituanistinių tyrimų ir sklaidos programos buvo gauta lėšų konferencijos organizavimo reikmėms. Užsienio kolegos prisidėjo kuriant konferencijos kvietimo aprašą, formuluojant problemines potemes, skleidė informaciją apie būsimą konferenciją savo šalių akademinėse bendruomenėse. Konferencijos reikšmė Lietuvos tarptautinių mokslinių ryšių plėtotei remiasi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, kaip partnerio, įsitraukimu į Tarptautinės liaudies dainų komisijos veiklą.

International Meeting of the Ballad Researchers in Vilnius

MODESTA LIUGAITĖ-ČERNIAUSKIENĖ

Summary

Having accepted the suggestion from the *International Ballad Commission / Commission internationale pour l'étude de la chanson populaire / Kommission für Volksdichtung*, the Institute of Lithuanian Literature and Folklore organized the research conference "*Human Relationships in and through Songs: Meanings and Contexts*", which took place in Vilnius on May 20–24, 2019. This scholarly event was the 49th conference of this organization by the folksong tradition researchers from all over the world and the first of its kind in Lithuania. Forty-four researchers representing over 20 countries in Europe, America and Asia made presentations on various historical and modern forms of folksong, followed by inspiring discussions. The collection of the conference abstracts can be obtained in the libraries or online: [http://www.lti.lt/filai/Human%20Relationships+%20\(1\).pdf](http://www.lti.lt/filai/Human%20Relationships+%20(1).pdf). Articles based on the conference presentations will be included into the special issue of the journal *Tautosakos darbai / Folklore Studies* published in the first half of the 2020.